

LXXIII. — Περὶ τῆς πρὸς ἄλληλα παραβολῆς τῶν ἁμαρτημάτων.

1. Περὶ ὃ πρῶτον δείκνυται, ὅτι οὐ πάντα τὰ πάθη ἢ ἁμαρτήματα συμπελεγμένα εἰσὶν ἀλλήλοις, ὡς αἱ ὑπὸ μίαν ἀρχήν, τὸν τοῦ Θεοῦ ἔρωτα, ἀρεταὶ συμπελεγμένοι εἰσὶν, διότι ἄλλως ἔχει ὁ τοῦ κατ' ἀρετὴν ποιούντος σκοπός, καὶ ἄλλως ὁ τοῦ ἁμαρτάνοντος πρὸς τὸ ἀποστρέφασθαι τοῦ λόγου· τοῦ μὲν γὰρ ὁ σκοπός ἐστι τυγχάνειν τοῦ κανόνος τοῦ λόγου, | καὶ διὰ f. 183^v τοῦτο πᾶσαι ἀρεταὶ ἔχουσι συμπλοκὴν πρὸς ἀλλήλας ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ τῶν πρακτέων, ὅς ἐστιν ἡ φρόνησις διὰ τὸ πασῶν τὸν σκοπὸν εἰς τὸ αὐτὸ φέρεσθαι· ὁ δὲ τοῦ ἁμαρτάνοντος σκοπός οὐκ ἐστι τὸ ἀποχωρεῖν τοῦ κατὰ 10 λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ὡσπερ ἐπὶ τι ἀγαθὸν φέρεσθαι τὸ ἐφετόν, ἀφ' οὗ ἔχει τὸ εἶδος. Τὰ δ' ἀγαθὰ ἐφ' ἃ φέρεται ὁ τοῦ ἁμαρτάνοντος σκοπός, τοῦ λόγου ἀποχωρῶν, διάφορά εἰσι, μηδεμίαν συμπλοκὴν πρὸς ἄλληλα ἔχοντα καὶ ἐναντία μὲν οὖν πολλάκις. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ πάθη κατ' ἐκεῖνο ἔχουσι τὸ εἶδος, πρὸς ὃ ἐπιστρέφονται, φανερόν ὡς 18 κατ' ἐκεῖνο, ὃ τελειοῖ τῶν ἁμαρτημάτων τὰ εἶδη, οὐδεμίαν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα συμπλοκὴν· οὐ γὰρ τελεῖται τὰ ἁμαρτήματα ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐνότητά προσχωρήσει ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ τὸναντίον ἐν τῷ ἀφίστασθαι μὲν τῆς ἐνότητος, τῷ δὲ πλήθει προσχωρεῖν.

Εἰ δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Ἰακώβου λέγεται· „Ὅς ἂν ὄλον τὸν νόμον 20 τηρήσας, καὶ πταίσῃ ἐν ἐνί, ἔνοχος γέγονε πάντων“, ἀλλ' ἐκεῖ ὁ Ἰακώβος διαλέγεται περὶ τῆς ἁμαρτίας οὐ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἢ διακρίνονταί, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποστροφὴν, καθόσον δηλονότι ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτάνων ἀποχωρεῖ τῆς ἐντολῆς τοῦ νόμου· πᾶσαι δὲ αἱ τοῦ νόμου ἐντολαὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός εἰσιν, ὡς αὐτὸς αὐτόθι φησὶν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς 28 θεὸς καταφρονεῖται ἐν παντὶ ἁμαρτήματι, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος φησὶν· „Ὁ ἐνὶ προσκρούσας γέγονε πάντων ἔνοχος“, ἐπεὶ δηλονότι τῷ ἐν ἐνὶ ἁμαρτάνειν ἐμπίπτει τῇ τῆς τιμωρίας ἐνοχῇ διὰ τὸ καταφρονεῖν τοῦ Θεοῦ, οὐ ἐκ τῆς καταφρονήσεως πρόβεισι πάντων τῶν ἁμαρτημάτων ἢ ἐνοχῇ.

2. Δεύτερον, ὅτι οὐ πάντα ἴσα τὰ ἁμαρτήματα. Ὁ γὰρ Κύριος ἔφη 30 πρὸς τὸν Πιλάτον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· „Ὁ παραδιδούς με σοὶ μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει“. Περὶ τοῦτο οἱ Στωϊκοί, οἷς καὶ ὁ Τούλλιος ἀκολουθεῖ ἐδόξαζον ἴσα εἶναι πάντα τὰ ἁμαρτήματα· ἐθεώρουν γὰρ τὴν ἁμαρτίαν κατὰ μόνην τὴν στέρησιν, καθόσον ἐστὶν ἀποχώρησις | τοῦ λόγου· ὅθεν f. 134 ἀπλῶς νομίζοντες μηδεμίαν στέρησιν ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον, 38 ὑπέθεντο πάντα ἴσα εἶναι. Ἄλλ' εἴ τις ἀκριβῶς θεωροῖη, διπλοῦν εὐρήσει τῶν στερήσεων γένος. Ἔστι μὲν γὰρ ἀπλή καὶ ψιλή στέρησις, ἢ ἐν τῷ ἐστερηθῆσαι συνίσταται, ὡσπερ ὁ θάνατος καὶ τὸ σκότος καὶ αἱ τοιαῦται

20 Iac. 2, 16 31 Ioh. 19, 11

στερήσεις οὐκ ἐπιδέχονται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διὰ τὸ μηδὲν καταλείπεσθαι τῆς ἀντικειμένης ἕξεως. Ἔστι δὲ τις ἄλλη στέργσις οὐχ ἀπλή, ἀλλὰ τι καὶ παρυποκρατοῦσα τῆς ἀντικειμένης ἕξεως, ἥτις μᾶλλον ἐν τῷ φθειρῆσθαι ἢ ἐν τῷ ἐφθάρθαι συνίσταται, ὡσπερ ἡ νόσος, ἡ στερεὶ τῆς δεούσης τῶν χυμῶν συμμετρίας, οὕτω μέντοι ὡσπερ καὶ τῆς συμμετρίας τι καταλείπεσθαι· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἔμενε ζῶν τὸ ζῶον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ αἰσχούς καὶ ἄλλων πολλῶν. Αὗται δὲ αἱ στερήσεις ἐπιδέχονται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον κατὰ τὴν ἐναπομένουσαν ἐναντίαν ἕξιν· πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς τὴν νόσον ἢ τὸ αἰσχος πότερον πλεον ἢ ἔλαττον τῆς δεούσης τῶν χυμῶν ἢ μελῶν συμμετρίας ἐστίν, ἢ ἀποχώρησις. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἢ τῆς δεούσης πρὸς τὸν λόγον συμμετρίας στέργσις συμβαίνει ὡς μὴ παντάπασιν ἀναιρεῖσθαι τὴν τάξιν τοῦ λόγου· ἄλλως γάρ, εἰ τὸ κακὸν ἀκέραιον εἶη, καὶ ἑαυτὸ ἀναιρεῖ, ὡς ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται· οὐ γὰρ ἂν ἴδύνατο μένειν ἢ τῆς ἐνεργείας οὐσία, ἢ ἢ τοῦ ἐνεργοῦντος ὄρεξις, εἰ μὴ τι τῆς τοῦ λόγου τάξεως κατελείπετο, καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖται καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἀμαρτήματος βαρύτητα πότερον πλεον ἢ ἔλαττον ἀποχωρεῖ τῆς τοῦ λόγου ὀρθότητος.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ τῶν ἀμαρτημάτων βαρύτης διακρίνεται κατὰ τὰ ἀντικείμενα· εἰ γὰρ καὶ ὕλη ἐστὶ τὸ ἀντικείμενον περὶ ἣν ὀρίζεται ἡ ἐνεργεία, ἔχει μέντοι λόγον τέλους, καθόσον ὁ τοῦ πράττοντος σκοπὸς φέρεται ἐπ' ἐκεῖνο· τὸ δὲ εἶδος τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας ἠρτῆσθαι τοῦ τέλους εἴρηται.

4. Τέταρτον, ὅτι ἡ τῶν ἀμαρτημάτων βαρύτης διαφέρει κατὰ τὴν τῶν ἀρετῶν ἀξίαν αἰς τὸ ἀμάρτημα ἀντίκειται. | Φησὶ γὰρ ὁ Φιλόσοφος, ὅτι τὸ χεῖριστον τῷ ἀρίστῳ ἐναντίον· ἀριστον δὲ ἐν τοῖς ἠθικοῖς ἢ μεγίστη ἐστὶν ἀρετὴ, χεῖριστον δὲ τὸ βαρύτερον ἀμάρτημα.

5. Πέμπτον, ὅτι τὰ σαρκικὰ ἀμαρτήματα ἥττοννός εἰσι μέμψεως ἢ τὰ πνευματικά, ὅπερ οὐχ οὕτω δεῖ νοεῖσθαι ὡς παντὸς πνευματικοῦ ἀμαρτήματος χείρονος ὄντος παντὸς σαρκικοῦ, ἀλλ' ὅτι ἢ πνευματικὸν ἢ σαρκικὸν χεῖρόν ἐστι, τῶν ἄλλων ἐπίσης ὄντων, πρῶτον μὲν κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ὅτι τοῦ πνεύματός ἐστι τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφεισθαι, τὰ δὲ ἀμαρτήματα ἀποστρέφεισθαι· τὰ δὲ σαρκικὰ τελειοῦνται ἐν τῇ ἡδονῇ, τῆς σαρκικῆς ὀρέξεως, ἣς ἐστὶ κυρίως ἐπὶ τὸ σωματικὸν ἀγαθὸν ἐπιστρέφεισθαι, καὶ διὰ τοῦτο τὸ σαρκικὸν ἀμάρτημα, ἢ τοιοῦτον, πλεον ἔχει ἐπιστροφῆς, διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον προσκολλᾶ, δυσάπαλλακτότερον ὄν· τὸ δὲ ἀσώματον ἀμάρτημα πλεον ἔχει ἀποστροφῆς, ἐξ ἣς πρόεισιν ὁ λόγος τῆς πονηρίας, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πνευματικὸν ἀμάρτημα, καθὸ τοιοῦτον, μείζονός ἐστι πονηρίας· δεύτερον, κατ' ἐκεῖνο εἰς ὃν γίνεται ἡ ἀμαρτία· τὸ μὲν σαρκικόν, ἢ τοιοῦτον, εἰς τὸ ἴδιον σῶμά ἐστιν, ὅπερ ἥττόν ἐστιν ἀγαπητέον κατὰ τὴν τῆς ἀγάπης τάξιν ἢ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, εἰς οὓς ἀμαρτάνομεν διὰ τῶν πνευματικῶν ἀμαρτημάτων· τρίτον, ἐκ τοῦ κινουμένου τὰ

γὰρ σαρκικὰ σφοδρότερον ἔχουσι τὸ κινητικόν, τουτέστιν αὐτὴν τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαν ἐμπεφυκυῖαν ἡμῖν· οὐ δὲ ἰσχυρότερον τὸ κινοῦν, ἔλαττον τὸ ἀμάρτημα.

6. Ἐκτον, ὅτι ἡ τοῦ ἀμαρτήματος βαρύτης ἐστὶ κατὰ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ· πολλαπλασιαζομένης γὰρ τῆς αἰτίας, δεῖ πολλαπλασιάζεσθαι καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐν τῷ τοῦ ἀμαρτήματος γένει, ὡσπερ καὶ ἐν παντὶ γένει, διχῶς λαμβάνεσθαι· ἐστὶ τὴν αἰτίαν, [πρῶτον] μὲν, τὴν ἰδίαν καὶ καθ' αὐτήν, καὶ ἐστὶ τοῦ ἀμαρτάνειν τοιαύτη αἰτία ἢ θέλησις· παραβάλλεται γὰρ πρὸς τὴν τοῦ ἀμαρτάνειν ἐνέργειαν ὡσπερ δένδρον πρὸς καρπὸν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον· „Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν“, καὶ ἡ τοιαύτη αἰτία ὅσω μείζων ἐστὶ, τοσοῦτω καὶ τὸ ἀμάρτημα | ποιεῖ βαρύτερον, τουτέστιν ὅσω ἢ θέλησις μείζων ἐστὶν ἐν τῷ ἀμαρτάνειν. Ἄλλαι δὲ αἰτίαι λαμβάνονται ἐξωτερικαί, ἐξ ὧν ἢ θέλησις κινεῖται πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν, καὶ αὐταὶ διχῶς· ἢ γὰρ ἐνάγουσι τὴν θέλησιν πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν κατὰ τὴν αὐτῆς τῆς θελήσεως τάξιν, ὡσπερ τὸ τέλος ἴδιον ἀντικείμενον ὃν τῆς θελήσεως, καὶ οὕτω βαρύτερον ἀμαρτάνει οὗτινος ἢ θέλησις σκοπῶ χείρονος τέλους ῥέπει πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν· ἢ κινεῖται τὴν θέλησιν παρὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν αὐτῆς, ἢ πέφυκεν ἐλευθέρως κινεῖσθαι καὶ ὑφ' ἑαυτῆς κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ λόγου, καὶ διὰ τοῦτο τὰ αἷτια τὰ ἐλαττοῦντα τὴν κρίσιν τοῦ λόγου, ὡσπερ ἡ ἄγνοια, ἢ τὰ ἐλαττοῦντα τὸ αὐτεξούσιον τῆς θελήσεως, ὡσπερ ἡ ἀσθένεια, ἢ ἡ βία, ἢ ὁ φόβος, ἢ τι τοιοῦτον, ἐλαττοῦσι τὸ ἀμάρτημα ὥστε, εἰ παντελῶς ἐστὶν ἢ πράξις ἀκούσιος, μηδὲ λόγον ἀμαρτήματος ἔχειν.

7. Ἐβδομον, ὅτι ἡ περίστασις βαρύτερον ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα, εἴ γε ἢ τῆς περιστάσεως ἄγνοια ἐλαττοῖ τὸ ἀμάρτημα καὶ συγγνωστὸν ποιεῖ, ὡς ἐν τρίτῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται. Ὡσπερ γὰρ τὴν τοῦ πράγματος ἀρετὴν οὐκ ἐκ μόνου τοῦ εἶδους αὐτοῦ κρίνομεν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς συμβεβηκότος, οὕτω καὶ τὴν τῆς ἐνεργείας πονηρίαν οὐκ ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ἐνεργείας μόνον κρίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς περιστάσεως.

8. Ὁγδοον, ὅτι τὸ ἀμάρτημα αὐξεται διὰ τὸ μᾶλλον εἶναι βλαβερόν· φησὶ γὰρ Ἀύγουστίνος ἐν τρίτῳ τῶν περὶ αὐτεξουσίου, ὅτι, τοῦ πάθους ἀντικειμένου τῇ φύσει, τοσοῦτον τῇ τῶν παθῶν πονηρία προστίθεται, ὅσον ἐλαττοῦται τοῦ τῆς φύσεως ἀκεραίου· ἀλλ' ἢ τοῦ ἀκεραίου τῆς φύσεως ἐλάττωσις βλάβη ἐστὶ· τοσοῦτον ἄρα τὸ ἀμάρτημα βαρύτερον, ὅσω καὶ ἡ βλάβη μείζων.

9. Ἐννατον, ὅτι τὸ ἀμάρτημα χεῖρον γίνεται διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου εἰς ὃν ἀμαρτάνεται. Ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν· „Τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν καὶ τοὺς προφῆτας σου μαχαίρα ἀπέκτειναν“.

f. 135^v | και ἐν ἐβδόμῳ τοῦ Μιχαίου· „Υἱὸς ὑβρίζει πατέρα καὶ θυγάτηρ ἐπανίσταται κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς“· καὶ ἐν τριακοστῷ ἔκτῳ τοῦ Ἰώβ· „Ὁ λέγων τῷ βασιλεῖ· ἀποστάτα, ὁ καλῶν τοὺς ἡγεμόνας ἀσεβεῖς“. Ἡ τοῦ προσώπου ἄρα ἕξις εἰς ὃν ἀμαρτάνεται βαρύτερον ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα, εἴτε δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἴη, εἴτε συγγενής, εἴτε ἀξία ὑπερέχων. Εἰ δὲ ἦττον ὑπὸ τῆς ὑπενεχθείσης ἀδικίας βλάπτεται ὁ σπουδαῖος πράξιν αὐτὴν ὑποφέρων, ἀλλ' ὁ τὸν σπουδαῖον ἀδικῶν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἔνδον καὶ ἔξω τοῦτον ταράττει· τοῦ δὲ μὴ τὸν σπουδαῖον ἔνδον ταράττεσθαι τὸ ἐκείνου ἀγαθὸν ἐστὶν αἴτιον, ὅπερ οὐκ ἐλαττοῖ τὸ τοῦ ἀδικούντος ἀμάρτημα.

10 10. Δέκατον, καὶ τὸ τοῦ ἀμαρτάνοντος πρόσωπον βαρύτερον ποιεῖ τὸ ἀμάρτημα, εἴπερ ἐκ προνοίας καὶ βουλῆς ἀμαρτάνοι, πρῶτον μὲν διὰ τὸ τοὺς μείζονας ῥᾶον δύνασθαι ἀνθίστασθαι ταῖς ἀμαρτίαις, ὡςπερ οἱ ὑπερέχοντες σοφία καὶ ἐπιστήμη· ὅθεν ὁ Κύριος φησὶν ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῷ κατὰ Λουκᾶν, ὅτι· „Ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας
15 δαρήσεται πολλάς“· δεύτερον, διὰ τὴν ἀχαριστίαν, διὰ τὸ πᾶν ἀγαθόν, ὃ τίς ἐστὶ μέγας, δῶρον εἶναι Θεοῦ, περὶ ὃν ὁ ἄνθρωπος τῷ ἀμαρτάνειν ἀχάριστος γίνεται, κατὰ τὸ τρίτον τῆς Σοφίας· „Δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται“, ὅποια ἂν δυνάμει ὑπερέχοιεν· τρίτον, διὰ τὴν ἰδίαν ἐναντιότητα τῆς πράξεως τοῦ ἀμαρτήματος πρὸς τὸ τοῦ προσώπου μέγεθος, ὡςπερ
20 ὅταν ὁ ἄρχων βιάζηται τὸ δίκαιον, φύλαξ ὀφείλων εἶναι τούτου, καὶ ὁ ἱερεὺς πορνεύῃ, σωφροσύνην ὑποσχόμενος· τέταρτον, διὰ τὸ παράδειγμα ἢ τὸ σκάνδαλον, ἐπεὶ, ὡς φησὶν ὁ Γρηγόριος ἐν τῷ ποιμενικῷ, λίαν εἰς παράδειγμα τὸ ἀμάρτημα πρόκειται, ὅταν διὰ τὴν αἰδῶ τοῦ βαθμοῦ ὁ ἀμαρτωλὸς τιμᾶται· εἰς γὰρ τὴν τῶν πολλῶν γνώσιν τὰ τῶν μεγάλων
25 ἀμαρτήματα προϊόντα, ἀγανακτεῖν ποιοῦσιν ἅπαντας. Εἰ δὲ διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθένειαν γίνοιτο τὸ ἀμάρτημα, ἦττον λογίζεται τῷ μείζονι διὰ τὸ ἦττον μὲν αὐτὸ ἀμελεῖν ἐπέχειν, παντάπασι δὲ ἀποφεύγειν
f. 136 | μὴ συγχωρεῖν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν.

30 LXXIV. — Περὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἀμαρτίας.

1. Περὶ ὃ πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἡ θέλησις ἐστὶν ὑποκείμενον τοῦ ἀμαρτήματος, Αὐγουστίνου λέγοντος ἐν τῷ περὶ τῶν διορθώσεων βιβλίῳ, ὅτι θέλησις, ἣ ἀμαρτάνομεν καὶ ἣ ζῶμεν ὀρθῶς· ἄλλως τε ὅσαι τῶν ἐνεργειῶν οὐ μεταβαίνουσιν εἰς τὴν ἔξωθεν ὕλην, ἵνα ἡ αὕτη αὐταῖς ὑποκεί-
35 μενον, ἀλλὰ μένουσι ἐν τῷ ἐνεργοῦντι, ὡς αἱ ἠθικαί, εἴτε ἀγαθαί, εἴτε κακαί, ὑποσκειόμενον ἔχουσι τὴν δύναμιν ἔνδον, ἣ ἐστὶ τῆς ἐνεργείας ἀρχή· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ θέλησις διὰ τὸ ἴδιον εἶναι τῶν ἠθικῶν ἐνεργειῶν τὸ ἔχουσίους εἶναι.

1 Mich. 7, 6

2 Job, 34, 18

14 Luc. 12, 47

17 Sap. 6, 6

2. Δεύτερον, ὅτι οὐ μόνη ἡ θέλησις τοῦ ἀμαρτήματος ὑποκείμενον, εἰ μὴ κατὰ τὸν τρόπον· τῇ μὲν γὰρ θελήσει μόνη ἀμαρτάνομεν ὡς πρότερον κινουῦντι, ταῖς δὲ ἄλλαις δυνάμεσιν ὡς ὑπ' αὐτῆς κινουμέναις.

3. Τρίτον, ἐπομένως ὅτι ἐν τῇ αἰσθητικῇ ὀρέξει ἐστὶν ἀμάρτημα, ὅτι καὶ αἱ ταύτης ἐνέργειαι δύνανται ἐκούσιοι εἶναι διὰ τὸ τῇ θελήσει κινεῖσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐκουσίῳ καὶ ἀτάκτῳ ὁ τῆς ἀμαρτίας λόγος συνίσταται, εἰ καὶ ἐν τῇ ὀρέξει τῶν ἀλόγων οὐκ ἐστὶν ἀμάρτημα, διότι οὐχ ὑπέκει τῷ λόγῳ ἢ ἐκείνων ὀρεξίς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀρχὴ ἐκουσίου ἐνεργείας δύνανται εἶναι.

4. Τέταρτον, ὅτι ἐν τῇ αἰσθητικῇ ὀρέξει οὐ δύναται εἶναι θανάσιμον ἀμάρτημα· ὡπερ γὰρ ἡ τῆς σωματικῆς ζωῆς τὴν ἀρχὴν φθείρουσα ἀταξία σωματικοῦ θανάτου αἰτία ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τὴν ἀρχὴν φθείρουσα ἀταξία, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἔσχατον τέλος, αἰτία ἐστὶ θανάτου πνευματικοῦ, ὃ ἐστὶ τὸ θανάσιμον ἀμάρτημα, ὡς προείρηται· τὸ δὲ τάττειν εἰς τέλος οὐκ ἐστὶ τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως, ἀλλὰ τοῦ λόγου μόνου· ἡ δὲ τοῦ τέλους ἀταξία ἐκείνου μόνου ἐστίν, οὐ ἐστὶ καὶ τὸ τάττειν εἰς τὸ τέλος· ὅθεν τὸ θανάσιμον ἀμάρτημα ἀδύνατον εἶναι ἐν τῇ αἰσθητικῇ ὀρέξει, ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ μόνον.

5. Πέμπτον, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἐστίν· ὃ δῆλον ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων καὶ ἐξ Ἀύγουστίνου | λέγοντος ἐν δωδεκάτῳ περὶ Τριάδος, ὅτι f. 136 ἀμάρτημά ἐστι καὶ ἐν τῷ ταπεινοτέρῳ καὶ ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ λόγῳ. Εἰ δὲ δοκεῖ ἡ τοῦ λόγου ἀσθένεια, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀγνοια, μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτήματος παραιτεῖσθαι, τοῦτο μὲν ἀληθές ἐστίν, εἰ θεωροῖτο ἡ τοιαύτη ἀσθένεια περὶ ὃ μὴ δύναται γινώσκειν, καὶ ἐφ' ὧν οἱ μαινόμενοι ποιοῦσιν· εἰ δὲ περὶ ὃ δύναται καὶ ὀφείλει, οὐ παντάπασιν ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτήματος παραιτεῖται ἡ ἀσθένεια ἢ τοιαύτη τοῦ λόγου· ἀμαρτία μὲν οὖν ἐστίν· ἀλλ' ἡ ἀσθένεια, ἣ ἐστὶν ἐν μόνῳ τῷ τὰς ἄλλας δυνάμεις ἰθύνειν, οὐ τὰς οἰκείας, τὰς πρὸς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον, ἀεὶ εἰς ἀμαρτίαν λογίζεται· ταύτη γὰρ δύναται βοηθεῖν τῇ ἰδίᾳ ἐνεργείᾳ.

6. Ἑκτον, ὅτι τὸ τῆς χρονίας ἡδονῆς ἀμάρτημα ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν ὡς ἐν πρώτῳ κινουῦντι, εἰ καὶ ἐν τῇ ὀρεκτικῇ δυνάμει ὡς ἐν ἀρχῇ προσεχει.

7. Ἑβδόμον, ὅτι τὸ ἀμάρτημα τῆς εἰς τὴν πρᾶξιν συγκαταθέσεως ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ λόγῳ ἐστίν· τὸ γὰρ συγκατατίθεσθαι ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀλλ' ἐπομένως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ λόγου κρίνοντος καὶ ψηφίζομένου· τούτῳ γὰρ ἡ συγκατάθεσις ὀρίζεται τῷ τὴν θέλησιν φέρεσθαι ἐπὶ τὸ κριθὲν ὑπὸ τοῦ λόγου· ὅθεν τὴν συγκατάθεσιν δυνατὸν ἀποδίδωσθαι καὶ τῇ θελήσει καὶ τῷ λόγῳ.

8. Ὀγδοον, ὅτι ἡ εἰς τὴν ἡδονὴν συγκατάθεσις θανάσιμον ἀμάρτημα. Περὶ γὰρ τούτου τινὲς διαφόρως ὑπέλαβον· κοινότερον δὲ καὶ καθολικότερον ἢ δόξα τῶν ὑπολαβόντων οὐ συγγνωστὸν ἀλλὰ θανάσιμον εἶναι.

Δεῖ μέντοι γε διαιρεῖν, ὅτι ὁ περὶ πορνείας τυχὸν λογιζόμενος ἐν δυοῖ
 δύναται ἡδεσθαι· ἓνα μὲν τρόπον ἐν αὐτῷ τῷ λογισμῷ· ἕτερον δὲ τρόπον
 περὶ τῆς πορνείας ἦν ἐλογίζετο. Ὁ μὲν οὖν λογισμὸς αὐτὸς καθ' αὐτὸν
 οὐκ ἔστι θανάσιμον ἀμάρτημα, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πολλάκις συγγνωστὸν
 5 ἔστι μόνον, ὅλον ὅταν τις ἀνωφελῆ διαλογίζηται· ποτὲ δὲ καὶ ἄνευ ἀμαρ-
 τίας παντάπασιν, ὅλον ὅταν τις χρησίμως λογίζηται περὶ αὐτῆς, ὅλον ὅταν
 βούληται περὶ αὐτῆς διδάξαι ἢ διαλεχθῆναι· ὅθεν οὐδ' ἡ τῆς τοιαύτης
 ἡδονῆς, τῆς ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ λογισμῷ συγκατάθεσις θανάσιμὸν ἔστιν ἀμάρ-
 f. 187 τημα· | τὸ δὲ λογιζόμενόν τινα περὶ πορνείας ἡδεσθαι ἐπ' αὐτῇ τῇ ἐνερ-
 10 γείᾳ, περὶ τῆς ἐλογίζετο, συμβαίνει ἐκ τοῦ τὴν ἐκείνου διάθεσιν ἐπὶ ταύ-
 την τὴν ἐνέργειαν ῥέπειν· ὅθεν τό τινα τῇ ἡδονῇ ταύτῃ συγκατατίθεσθαι
 οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ συγκατατίθεσθαι τῷ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν ῥέπειν ἐπὶ
 πορνείαν· οὐδεὶς γὰρ ἡδέεται εἰ μὴ ἐν τῷ ὁμοιεῖ, τῇ τούτου ὁρέξει· τὸ
 δὲ τινα μετὰ κρίσεως αἰρεῖσθαι τὴν αὐτοῦ διάθεσιν ὁμοιοῦσθαι τοῖς οὔσι
 16 καθ' αὐτὰ ἀμαρτήμασι θανάσιμοις θανάσιμὸν ἔστιν· καὶ οὕτω δύνανται
 συμφωνεῖν ἑκατέρων αἱ δόξαι.

9. Ἐγνάτον, ὅτι ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ λόγῳ δύναται συγγνωστὸν ἀμάρτημα
 εἶναι· ὅταν γὰρ ἀναιρηθῆται ἡ τάξις τοῦ ὑψηλοτέρου λόγου πρὸς τὸ ἴδιον
 ἀντικείμενον, ὅπερ ἔστιν οἱ αἰδιοὶ λόγοι, αἰεὶ ἔστιν θανάσιμον ἀμάρτημα·
 20 ὅτε δὲ ἡ ἀταξία μὴ περὶ τούτους ἔστιν, συγγνωστὸν ἔστιν.

10. Ἰστέον ὅτι τὸ ἐναντίον τοῖς λόγοις ἀμάρτημα τοῖς αἰωνίοις, οἷ
 εἰσιν ἀντικείμενον τοῦ ὑψηλοτέρου λόγου, κατὰ μὲν τὸ γένος αὐτοῦ θανάσιμὸν
 ἔστιν· δύναται μέντοι συγγνωστὸν εἶναι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἀθρόας ἐνεργείας.

26 LXXV. — Περὶ τῶν αἰτιῶν τῶν ἀμαρτημάτων.

1. Περὶ δὲ δείκνυται πρῶτον, ὅτι ἡ ἀμαρτία ἔχει αἰτίαν, ἐπεὶ καὶ
 περὶ τὸ γινόμενον.

Ἐπι δ' ἀμάρτημα ἐνέργειά τις ὄν ἄτακτος, ἢ μὲν ἐνέργεια, ἔχει αἰτίαν
 καθ' αὐτό· κατὰ δὲ τὴν ἀταξίαν ἔχει αἰτίαν ὄν τρόπον καὶ ἡ ἀπόφασις ἢ
 30 ἢ στέρησις δύναται ἔχειν· ἀποφάσεως δὲ τινος διττὴ ἡ αἰτία· πρῶτον μὲν
 ἢ ἀπουσία αὐτῆς τῆς αἰτίας, ὡσπερ τοῦ σκότους ἢ τοῦ ἡλίου ἀπουσία·
 ἔπειτα ἢ αἰτία τῆς καταφάσεως, ἢ ἔπεται ἢ ἀπόφασις, ἔστι κατὰ συμβεβηκὸς
 αἰτία τῆς ἐπομένης ἀποφάσεως, ὡσπερ τὸ πῦρ τῷ αἰτίον εἶναι θερμῆς
 κατὰ προηγούμενον λόγον ἐπομένως γίνεται αἰτίον τῆς στερήσεως τοῦ
 35 ψυχροῦ, ὣν τὸ πρῶτον ἀρκεῖ πρὸς τὴν ἀπλήν ἀπόφασιν. Ἄλλ' ἐπεὶ ἡ
 ἀταξία τοῦ ἀμαρτήματος, ὡς πᾶν ἕτερον κακόν, οὐκ ἔστιν ἀπλή ἀπόφασις,
 f. 187 ἀλλὰ στέρησις ὣν τις πέφυκεν | ἔχειν καὶ ὀφείλει ἔχειν, ἀνάγκη τὴν
 τοιαύτην ἀταξίαν ἔχειν αἰτίαν ποιητικὴν κατὰ συμβεβηκὸς· ὧ γὰρ πέφυκεν
 ἐνεῖναι καὶ ὀφείλει, οὐδέποτε ἂν ἀπῆν εἰ μὴ διὰ τινος αἰτίας κωλυού-
 40 σης· πᾶσα δὲ αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς εἰς τὴν καθ' αὐτό αἰτίαν ἀνάγεται.

Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἁμάρτημα κατὰ μὲν τὴν ἀταξίαν ἔχει αἰτίαν κατὰ συμβεβηκός, κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἔχει αἰτίαν ποιητικὴν καθ' αὐτήν, ἀνάγκη τὴν ἀταξίαν τοῦ ἁμαρτήματος ἐξ αὐτῆς εἶναι τῆς αἰτίας τῆς ἐνεργείας. Οὕτω τοίνυν ἡ θέλησις, στερουμένη τῆς εὐθύτητος τοῦ κανόνος τοῦ λόγου καὶ τοῦ θείου νόμου καὶ σκοποῦσά τι πρόσκαιρον ἀγαθόν, αἰτία μὲν ἐστὶ καθ' αὐτήν τοῦ ἁμαρτήματος· τῆς δὲ περὶ τὴν ἐνέργειαν ἁμαρτίας, κατὰ συμβεβηκός καὶ παρὰ τὸν σκοπὸν· ἢ γὰρ ἀταξία πρόεισιν εἰς τὴν ἐνέργειαν διὰ τὸ μὴ εἶναι τὴν θέλησιν εὐθείαν.

2. Δεύτερον, ὅτι τὸ ἁμάρτημα ἔχει ἑνδὸν αἰτίαν, καὶ ἡ αἰτία ἐστὶν ἡ θέλησις, αἰεὶ μὲν ἐνεῦσα τῇ αὐτῇ αὐτῇ, οὐκ αἰεὶ δὲ γινομένη αἰτία τοῦ ἁμαρτήματος, ἐπεὶ δυνάμει οὖσα αἰτία, ἄγεται εἰς ἐνέργειαν τοιαύτην διὰ τῶν κινήσεων τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους πρῶτον, καὶ τοῦ λόγου ἐπομένως· διὰ γὰρ τὸ προκαίθηται τι ὡς ἐφετὸν κατ' αἰσθησιν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ὄρεξιν ῥέπειν ἐπ' αὐτό, ἀφίσταται πολλάκις ὁ λόγος τῆς τοῦ προσήκοντος κανόνος θεωρίας, καὶ οὕτως ἡ θέλησις προάγει ἐνέργειαν ἁμαρτήματος.

3. Τρίτον, ὅτι τὸ ἁμάρτημα ἐξωθεν αἰτίαν ἔχει. Ἐν γὰρ τριακοστῷ πρώτῳ τῶν Ἀριθμῶν γέγραπται· „Οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπατήσαντες τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ παραβῆναι ποιήσαντες ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ Βελφεγώρ“; Ἄλλ' ἐκ τοῦ τὰ ἐξωθεν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κινουντα μὴ ἱκανῶς καὶ ἐξ ἀνάγκης πρὸς ταύτην ἐνάγειν, ἔπεται καταλειπέσθαι ἐφ' ἡμῖν τὸ ἁμαρτάνειν καὶ μή.

4. Τέταρτον, ὅτι ἐστὶν ἁμάρτημα ἁμαρτήματος αἰτιον. Φησὶ γὰρ ὁ Γρηγόριος ἐπὶ τῷ Ἰεζεκιήλ· „Τὸ μὴ θάπτον διὰ τῆς μετανοίας ἐξαλειφόμενον ἁμάρτημα καὶ ἁμαρτημά ἐστὶ καὶ αἰτιον ἁμαρτήματος“.

Ἐτι, τὸ ἁμάρτημα ὡς ἐνέργεια ἔχει αἰτίαν καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα τῶν αἰτιῶν γένη· | πρῶτον μὲν κατὰ τὸν τῆς ποιητικῆς ἢ κινητικῆς αἰτίας λόγον καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός· κατὰ συμβεβηκός μὲν, ὡσπερ τὸ τὸ κωλύον ἀφαιροῦν κατὰ συμβεβηκός λέγεται κινεῖν· ὑπὸ γὰρ μιᾶς ἐνεργείας ἁμαρτήματος ἀποβάλλων ὁ ἄνθρωπος τὴν χάριν, ἢ τὴν ἀγάπην, ἢ τὴν αἰσχύνην, ἢ τι ἕτερον ἀφέλκον αὐτὸν τοῦ ἁμαρτήματος, ἐκ τούτου εἰς ἑτέραν ἁμαρτίαν ἐμπίπτει, καὶ οὕτω τὸ πρῶτον ἁμάρτημα αἰτιόν ἐστὶ τοῦ δευτέρου κατὰ συμβεβηκός· καθ' αὐτὸ δέ, ὡσπερ ὅταν διὰ μιᾶς ἐνεργείας ἁμαρτήματος διατίθεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ ῥᾶον ἑτέραν ἁμαρτήματος ἐνέργειαν ποιῆσαι· αἱ γὰρ ἐνέργειαι διαθέσεων καὶ ἔξεων αἰτίαι γίνονται κινουσῶν πρὸς τὰς ὁμοειδεῖς ἐνεργείας. Κατὰ δὲ τὸ γένος τῆς ὑλικῆς αἰτίας ἁμάρτημα ἁμαρτήματος αἰτιον γίνεται, καθόσον προκατασκευάζει τούτου τὴν ὕλην, ὡσπερ ἡ πλεονεξία δίδωσιν ὕλην τῇ ἔριδι, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῇ συναγωγῇ τῶν χρημάτων ἐπισυμβαίνει. Κατὰ δὲ τὸ γένος

τῆς τελικῆς αἰτίας, καθόσον ἕνεκα τέλους μιᾶς ἀμαρτίας ἕτερον ἀμάρτημα ποιεῖ τις, ὡσπερ τις ἐπὶ χρήμασι χειροτονῶν διὰ κενὴν δόξαν, ἢ τὴν πορνείαν, ἢ τὴν κλοπὴν· καὶ ἐπεὶ τὸ ἦθος ἐν τοῖς ἡθικοῖς ἀπὸ τοῦ τέλους λαμβάνεται, ἔπεται ἀμάρτημα ἀμαρτήματος καὶ εἰδικὸν αἷτιον εἶναι· ἐν γὰρ τῇ τῆς πορνείας ἐνεργείᾳ τῇ διὰ τὴν κλοπὴν γινομένῃ ἢ μὲν πορνε ὡσπερ τι ὑλικόν ἐστίν, ἢ δὲ κλοπὴ ὡσπερ τι εἰδικόν.

LXXVI. — Περὶ τῆς αἰτίας τοῦ ἀμαρτήματος κατὰ τὸν λόγον, ἢ περὶ τῆς ἀγνοίας.

10 1. Περὶ ὃ δείκνυται πρῶτον, ὅτι ἡ ἀγνοία ἐστὶν αἷτια ἀμαρτήματος οὐ καθ' αὐτὸ ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ὡσπερ τὸ ἀφαιροῦν τὸ κωλύον ἢ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ κωλύοντος· ἐστὶ γὰρ στέρησις ἐπιστήμης τῆς τελειούσης τὸν λόγον, ὃς κωλύει τὴν τοῦ ἀμαρτήματος ἐνέργειαν, καθόσον ἰθυυντικός τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.

f. 188^v 16 Δεῖ δὲ θεωρεῖν, ὅτι ὁ λόγος διπλῆ τινι ἐπιστήμῃ ἄγει τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις· καὶ καθόλου, καὶ μερικῆς. Βουλευόμενος γὰρ περὶ τῶν πρακτέων, χρῆται τινι συλλογισμῷ, οὗτινος συμπέρασμα ἐστὶ | κρίσις, ἢ αἵρεσις, ἢ ἐνέργεια· αἱ δὲ ἐνέργειαι ἐν τοῖς μερικοῖς εἰσίν· ὅθεν τὸ συμπέρασμα τοῦ πραγματικοῦ συλλογισμοῦ μερικόν ἐστίν· τὸ δὲ μερικόν συμπέρασμα οὐ
20 συμπεραίνεται μὴ μεσιτευούσης προτάσεώς τινος μερικῆς, ὡσπερ ὁ ἀνθρώπος κωλύεται τοῦ πατροκτονεῖν τῷ γινώσκειν μὲν καθόλου μὴ δεῖν ἀποκτείνειν τὸν πατέρα, γινώσκειν δὲ τοῦτον εἶναι πατέρα· ἑκατέρου δὲ ἡ ἀγνοία δύναται εἶναι αἷτια τοῦ πατρικοῦ φόνου, τουτέστι τῆς καθόλου ἀρχῆς, ἢ ἐστὶ κανὼν τις τοῦ λόγου, καὶ τῆς μερικῆς περιστάσεως. Ὅθεν δῆλον,
26 ὡς οὐ πᾶσα τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀγνοία δύναται εἶναι αἷτια τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλ' ἡ ἀναιρουσα μόνη τὴν ἐπιστήμην τὴν κωλύουσαν τὴν τῆς ἀμαρτίας ἐνέργειαν· ὅθεν εἴ τινος θέλησις οὕτω διέκειτο ὡς μὴ ἂν ἀποστῆναι τῆς πατροφονίας, εἰ καὶ πατέρα τοῦτον ἤδει, ἡ ἀγνοία τοῦ πατρὸς οὐκ ἐστὶ τούτῳ αἷτια τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλὰ σύνεστι τῷ ἀμαρτήματι, καὶ διὰ τοῦτο
30 ὁ τοιοῦτος οὐ δι' ἀγνοίαν ἀμαρτάνει, ἀλλ' ἀγνοῶν ἀμαρτάνει, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἐν τρίτῳ λέγει τῶν ἡθικῶν.

2. Δεύτερον, ὅτι ἡ ἀγνοία ἀμαρτία ἐστὶ, εἴπερ κολάσεως ἀξιούται, ὡς ἐν τεσσαρακαιδεκάτῳ τῆς πρὸς Κορινθίους· „Εἴ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοηθήσεται.“

3. Τρίτον, ὅτι οὐ παντελῶς ἡ ἀγνοία ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτήματος παραι-
35 τεῖται· οὐ γὰρ πᾶσα ἀγνοία αἷτια ἐστὶ τοῦ ἀκουσίου· ἡ γὰρ δι' ἀμέλειαν ἀγνοία ἐκούσιός ἐστι, καθ' ἣν παραλιμπάνεται τι τῶν ὀφειλόντων ῥηθῆναι, ἢ πραχθῆναι, ἢ ἐπιθυμηθῆναι πρὸς τὸ τὴν ὀφειλομένην ἡμῖν γῶσιν περιγενέσθαι.

4. Τέταρτον, ὅτι ἔλαττον ἢ ἀγνοια τὸ ἀμάρτημα, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης· „Ἀλλὰ ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα“.

LXXVII. — Περὶ τῆς κατὰ τὸ αἰσθητικὸν αἰτίας τοῦ ἀμαρτήματος.

5

1. Περὶ τοῦτο δείκνυται πρῶτον, ὅτι ἡ θέλησις κινεῖται ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως. Λέγεται γὰρ ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ τοῦ Δανιήλ· „Ἡ ἐπιθυμία ἀνέτρεψε τὴν καρδίαν σου“.

2. Δεύτερον, ὅτι δυνατὸν τὸν λόγον ὑπὸ τοῦ πάθους νικᾶσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην. Ἐν γὰρ ἐβδόμῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φησὶν ὁ Ἀπόστολος· „Ὁρῶ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με εἰς τὸν νόμον τῆς ἀμαρτίας“. Ὁ δὲ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος ἢ ἐπιθυμία ἐστίν, αὕτη δὲ ἐστὶ πάθος. f. 139

Ἰστέον ὅτι δόξα τοῦ Σωκράτους ἦν, ὡς ἐν ἐβδόμῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται, τὴν ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ πάθους μηδέποτε κινήθηναί· δύνασθαι· ὁθεν ὑπετίθετο καὶ πάσας τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι, καὶ πάσας τὰς ἀμαρτίας, ἀγνοίας· ὧς δοκεῖ συμφωνεῖν καὶ τὸ ἐν ἐνδεκάτῳ τῶν Παροιμιῶν· „Πλανῶνται οἱ ἐργαζόμενοι τὸ κακόν“. Ἀλλ' ἐπεὶ τῇ πείρᾳ φαίνεται πολλὰ ἐναντία πράττειν τοῖς ἐγνωσμένοις καλοῖς καὶ ἐν τῷ Λουκᾷ λέγεται· „Ὁ γνοῦς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας θαρήσεται πολλάς“ καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ τῆς Ἰακώβου· „Τῷ εἰδότε τὸ ἀγαθὸν καὶ μὴ ποιῶντι ἀμαρτία ἐστὶν αὐτῷ“, ἀληθὲς μὲν ὁ Σωκράτης εἶπεν ἀμηγέπη· δεῖ δὲ διακρίνειν· ἐπεὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ ὀρθῶς ζῆν διπλῆ ἐπιστήμη ἰθύνεται, τουτέστι καθόλου καὶ μερικῆ, ἢ ἑκατέρας ἀσθένεια ἀρκετὴ ἐστὶ πρὸς τὸ κωλύειν τὴν τοῦ λόγου ὀρθότητα καὶ τῆς θελήσεως, ὡς εἴρηται. Ἐνδέχεται τοίνυν τινὰ γινώσκειν μὲν τὸ καθόλου, οἷον ὅτι μηδεμία πορνεία χρὴ ἐπιχειρεῖν, τὴν δὲ πράξιν ταύτην ἀγνοεῖν, ὅτι πορνεία ἐστίν. Ἔτι, ἐνδέχεται γινώσκειν τι καθ' ἑξῆς, οὐ μὴν τοῦτο καὶ ἐνεργεῖα θεωρεῖν· τοῦτο δὲ ποτὲ μὲν συμβαίνει ἐκ μόνου τοῦ ἀσθενεῖν τὸν σκοπόν, οἷον ὅταν ὁ εἰδὼς γεωμετρίαν οὐ σκοπεῖ θεωρεῖν τὰ τῆς γεωμετρίας συμπεράσματα, ἀ ῥᾶδιον αὐτῷ θεωρεῖν, εἰ βούλοιο· ποτὲ δὲ διὰ τι κώλυμα ἐπιόν, οἷον ἀσχολίαν, ἢ σώματος ἀσθένειαν· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἐν πάθει ὢν οὐ θεωρεῖ ἐν τῷ μερικῷ ὅπερ καθόλου ἐπίσταται, καθόσον τὸ πάθος κωλύει τὴν τοιαύτην θεωρίαν τριχῶς· | πρῶτον μὲν κατὰ τινὰ ἀφελκυσμόν, ὡς προεῖρηται· δεύτερον, κατ' ἐναντιότητα διὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὸ πάθος κινεῖν ἐπὶ τοῦναντίον οὐ ἔχει ἢ καθόλου ἐπιστήμη· τρίτον, διὰ τινὰ μεταβολὴν σωματικὴν, ὑφ' ἧς ὁ λόγος δεσμεῖται τρόπον τινά, ὡς μὴ ἐλευθέρως εἰς τὴν ἐνεργεῖαν προϊέναι, ὡσπερ ὡς ὕπνος καὶ μέθη μεταβολὴ τινὲ σωματικῆ f. 139

γενόμενα δεσμοῦσι τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου· καὶ ὅτι τοῦτ' ἐν τοῖς παθήμασι συμβαίνει, δῆλον ἐκ τοῦ πολλάκις, τῶν παθῶν ἐπιτεινομένων, τὸν ἄνθρωπον παντελῶς ἀποβάλλειν τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου· πολλοὶ γὰρ δι' ὑπερβολῆς ἔρωτος ἢ ἔργῆς εἰς μανίαν μετεστράφησαν. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ πάθος ἔλκει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ κρίνειν ἐν τῷ μερικῷ ἐναντίον τῆ καθόλου ἐπιστήμῃ.

3. Τρίτον, ὅτι τὸ ἀπὸ πάθους ἀμάρτημα ἐξ ἀσθενείας δεῖ λέγεσθαι· ὁ γὰρ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκικοῖς ζητήμασι τὰ τῆς ψυχῆς πάθη νόσους καλεῖ· νόσος δὲ καὶ ἀσθένεια, ταυτόν.

10 4. Τέταρτον, ὅτι ἡ φιλαυτία ἀρχὴ ἐστὶ παντὸς ἀμαρτήματος· φησὶ γὰρ Αὐγουστίνος ἐν ἐνδεκάτῳ περὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ· „Ἡ φιλαυτία μέχρι τῆς εἰς τὸν Θεὸν καταφρονήσεως τὴν πόλιν Βαβυλῶνος οἰκοδομεῖ“. Ἡ μὲν γὰρ τεταγμένη ἑαυτοῦ ἀγάπη φυσικὴ ἐστὶ καὶ ὀφειλομένη, τὸ θέλειν ἑαυτῷ δηλονότι τὸ προσήκον ἀγαθόν· ἡ δὲ ἄτακτος ἑαυτοῦ ἀγάπη, 15 ἢ καὶ μέχρι τῆς εἰς Θεὸν καταφρονήσεως προάγουσα, ὑποκείται αἰτία εἶναι τοῦ ἀμαρτήματος.

5. Πέμπτον, ὅτι δεόντως εἴρηται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Ἰωάννου δευτέρας ὅτι „Παντὸς ἀμαρτήματος αἰτία ἢ ἐπιθυμία ἐστὶ σαρκός, ἢ ἐπιθυμία 20 ὀφθαλμῶν, ἢ ζωῆς ὑπερηφάνια“. Ἐκεῖ προστίθησιν ὅτι „ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται“.

6. Ἑκτον, ὅτι διὰ τὸ πάθος γίνεται κουφότερον τὸ ἀμάρτημα· ἐστὶ γὰρ τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας πειρασμὸς σαρκός· ὅσῳ δὲ τις μείζονι ὑποκατακλίνοιτο πειρασμῷ, τοσοῦτῳ καὶ ἥττον ἀμαρτάνει.

7-8. Ἑβδομον, ὅτι τὸ ἀπὸ πάθους ἀμάρτημα δύναται εἶναι θανάσιμον, 25 τοῦ Ἀποστόλου ἐν ἐβδόμῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους λέγοντος ὅτι „τὰ πάθη τῶν ἀμαρτημάτων κατεργάζονται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν πρὸς τὸ καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ“. Εἰ δὲ δοκεῖ ἅπαν τὸ ἐξ ἀσθενείας συγγνωστόν εἶναι, διότι ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν τῆς συγγνώμης αἰτίαν, τὸ δὲ ἀπὸ πάθους ἀμάρτημα 30 ἐξ ἀσθενείας εἶναι, ῥητέον ὅτι τριχῶς λέγεται τι συγγνωστόν· ἢ κατὰ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἔχει δηλαδὴ αἰτίαν τινὰ συγγνώμης ἐλαττοῦσαν τὸ ἀμάρτημα· ἢ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως, ὡσπερ ἅπαν ἀμάρτημα διὰ μετανοίας γίνεται συγγνωστόν, τουτέστι συγγνώμην εὐρίσκον· ἢ κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ, ὡς ὁ ἀργὸς λόγος, καὶ τοῦτο μόνον τὸ συγγνωστόν ἀντίκειται τῷ θανασίμῳ· ἢ δὲ ἀντίθεσις πρόεισι κατὰ τὸ πρῶτον.

LXXVIII. — Περὶ τῆς κατὰ θέλησιν αἰτίας τοῦ
ἀμαρτήματος, ἤτοι πονηρίας.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἔστιν ἐκ πονηρίας μόνῃς ἀμαρτάνειν, ὡς ἐν τρίτῳ τοῦ Ἰώβ λέγεται· „Πανουργία ἀπέστησαν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ οὐκ ἠθέλησαν γνῶναι.“. Ἐπεὶ γὰρ τρεῖς εἰσὶν ἐν ἄνθρωπῳ τῶν ἐνεργειῶν ἀρχαί· νοῦς καὶ θέλησις, ἧτις καλεῖται λογικὴ ὁρεξις, καὶ αἰσθητικὴ ὁρεξις, ὡσπερ δι' ἀσθένειαν τοῦ νοῦ συμβαίνει τὸ τῆς ἀγνοίας ἀμάρτημα, καὶ δι' ἀσθένειαν τῆς αἰσθητικῆς ὁρέξεως τὸ ἐκ πάθους, οὕτω καὶ δι' ἀσθένειαν τῆς θελήσεως τὸ ἐκ πονηρίας, ὅταν τις αἰρήται ζημιοῦσθαι περὶ τι τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ὥστε τι τῶν προσ- 10
καίρων κερδαίνειν, ὡσπερ ἐκ γνώσεως τὸ κακὸν αἰρούμενος.

2-3. Δεύτερον, ὅτι ἅπας ὁ δι' ἕξιν ἀμαρτάνων διὰ πονηρίαν ἀμαρτάνει, οὐ μέντοι ἅπας ὁ διὰ πονηρίαν ἀμαρτάνων δι' ἕξιν ἀμαρτάνει· πολλάκις γὰρ τις μὴ ἔχων ἀρετῆς ἕξιν αἰρεῖται τὸ κατ' ἀρετὴν ἀγαθόν· οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου. 15

4. Τρίτον, ὅτι ὁ ἐκ πονηρίας ἀμαρτάνων βαρύτερον ἀμαρτάνει τοῦ ὑπὸ πάθους.

LXXIX. — Περὶ τῆς ἐξωθεν αἰτίας τοῦ ἀμαρτήματος.

Πρῶτον, περὶ τοῦ Θεοῦ. 20

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔστιν αἷτιος ἀμαρτήματος. Λέγεται γὰρ ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς Σοφίας περὶ τοῦ Θεοῦ· „Οὐδὲν ἐμίσησας ὧν ἐποίησας“. Μισεῖ δὲ τὴν ἀμαρτίαν ὁ Θεὸς κατὰ τὸ τεσσαρκαίδεκατον τῆς Σοφίας· „Μισεῖ ὁ Θεὸς τὸν ἀσεβῆ καὶ τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ“. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε κατὰ προηγούμενον λόγον ἔστιν ἀμαρτή- 25
ματος αἷτιος ἢ ἑαυτῷ ἢ ἄλλῳ· πᾶν γὰρ ἀμάρτημα κατὰ ἀποχώρησιν ἔστιν αὐτοῦ, ἐσχάτου τέλους ὄντος· ὁ δὲ [Θεὸς] κινεῖ καὶ ἐπιστρέφει πάντα εἰς ἑαυτὸν· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ συμβεβηκός, τῷ μὴ ἀφέλκειν δηλονότι· | ἐπὶ μὲν f. 140^v
γὰρ τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὴ ἀφέλκειν λόγον ἀμαρτήματος ἔχει, ὡς ἐν τρίτῳ τοῦ Ἰεζεκιήλ λέγεται τῷ σκοπῷ· „Ἐὰν μὴ εἶπης τῷ ἀσεβεῖ· θανάτῳ ἀπο- 30
θάνῃ, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω“. ὁ δὲ Θεός, εἰ μὴ παρέχοι τισὶ βοήθειαν πρὸς τὸ τὰς ἀμαρτίας φυλάττεσθαι, ἦν εἰ ἐδίδου, οὐκ ἂν ἠμάρτανον, ὅλον τοῦτο ποιεῖ κατὰ τὴν τάξιν τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ σοφία καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ὅθεν οὐκ αὐτῷ λογιστέον τὸ τοὺς ἄλλους ἀμαρτάνειν ὡς αἰτίῳ τοῦ ἀμαρτήματος, ὡσπερ 35

1 Autre titre dans la marge supérieure du f. 140: καὶ ἡ θέλησις αἰτία τοῦ ἀμαρτήματος 4 Iob, 34, 27 5 ἐπεὶ: ἐπὶ A 19 Titre à la marge inférieure de A: ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι τὸ ἀμάρτημα 22 Sap. 11, 25 24 Sap. 14, 9 29 Ezech. 3, 18

ὁ κυβερνήτης οὐ λέγεται αἷτιος τοῦ κατευθῦναι τὴν ναῦν διὰ τὸ ταύτην μὴ κυβερνᾶν εἰ μὴ ὅταν, δυνάμενος καὶ ὀφείλων κυβερνᾶν, καταλιμπάνῃ τὴν κυβέρνησιν. Εἰ δὲ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους λέγεται· „Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν τοῦ ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα“, τοῦτο λέγεται καθόσον αὐτοὺς οὐ κωλύει ἔπεσθαι τῷ ἀδοκίμῳ αὐτῶν νῷ, ὡσπερ λεγόμεθα προδιδόναι οὐς οὐ περιέπομεν. Οὐ κωλύει δὲ ὁ Θεὸς διὰ τινὰ ἀνταπόδοσιν προηγησαμένου ἁμαρτήματος.

Ἄλλ' οὐδὲ τὸ τὸν Θεὸν αἷτιον εἶναι τοῦ αὐτεξουσίου, ἐξ οὗ τὸ ἁμάρτημα, ποιεῖ τὸν Θεὸν εἶναι αἷτιον καὶ τοῦ ἁμαρτήματος· τὸ γὰρ ἐκ τῆς μέσης αἰτίας προερχόμενον, καθὼς τὴν τάξιν τῆς πρώτης αἰτίας ἐκβαίνει, οὐκ ἀνάγεται εἰς τὴν πρώτην αἷτιαν.

Καὶ τὸ ἐν τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ τοῦ Ἡσαΐου, ὅτι· „Ὁ Θεὸς κτίζει τὰ κακά“, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ Ἀμώς· „Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν“, περὶ τοῦ τῆς κολάσεως κακοῦ λέγεται, ὅπερ, ἀντικείμενον τῷ ἀγαθῷ τοῦ τιμωρουμένου ὡς στερουμένου τινὸς ἀγαθοῦ, οὐκ ἀντίκειται τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι, ὡσπερ ἀντέκειτο ἂν αὐτῇ τὸ ἁμάρτημα, τὸ ἀντικείμενον τῷ ἀγαθῷ τῆς εἰς τὸν Θεὸν τάξεως, εἰ αἷτιος τοῦ τοιούτου κακοῦ ἦν.

2. Δεύτερον, ὅτι ἡ τῆς ἁμαρτίας ἐνέργεια ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἀλλ' οὐ τὸ ἁμάρτημα. Ἐν γὰρ τῷ ἁμαρτήματι θεωρεῖται ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ στέρησις. Ἡ μὲν οὖν στέρησις ἐστίν ἐκ τοῦ αὐτεξουσίου ἡμῶν, καθόσον ἀποπίπτει τῆς τάξεως τοῦ πρώτου | ποιούντος, τουτέστι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὕτη ἀνάγεται εἰς τὸ αὐτεξούσιον, ὡς ἡ χωλότης ἀνάγεται εἰς τὴν κυρτὴν κνήμην, οὐκ εἰς τὴν κινητικὴν δύναμιν, ἀφ' ἧς ἐστὶ καὶ ὅπερ ἂν κινήσεως ὑπάρχοι ἐν τῇ χωλότητι· ἡ δὲ ἐνέργεια αὕτη ἀνάγεται εἰς τὸν Θεὸν ὡς πρώτην ἐνέργειαν καὶ πάσης ἐνεργείας ἀρχὴν. Καὶ οὕτως ὁ Θεὸς αἷτιος τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁμαρτήματος, οὐ μὴν τοῦ ἁμαρτήματος· οὐ γὰρ ἐστὶν αἷτιος τοῦ τὴν ἐνέργειαν μετὰ στερήσεως εἶναι.

3. Τρίτον, ὅτι ὁ Θεὸς αἷτιός ἐστι τυφλώσεως ἢ σκληρότητος, ὡς ἐν τῷ ἕκτῳ τοῦ Ἡσαΐου· „Τύφλωσον τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν βάρυνον“· καὶ ἐν τῷ ἐνάτῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· „Ὅν θέλει, ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει“. Οὐδὲ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἑαυτοῦ χείρων διὰ τῆς τυφλώσεως καὶ σκληρότητος· κολάσεις γὰρ εἰσι καθ'αυτὰς κατὰ τὴν τῆς χάριτος ἀφαίρεσιν, αἷς ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτάνων, καὶ διὰ τοῦτο χείρων ἑαυτοῦ γινόμενος, ἐντυγχάνει.

4. Τέταρτον, ὅτι ἡ τύφλωσις οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται τῶν πασχόντων, εἰ καὶ ἀπλῶς ἐπ' ἀγαθῷ τινι· πάντα γὰρ τὰ κακά ἃ ποιεῖ ὁ Θεὸς ἢ συγχωρεῖ γίνεσθαι, ὡς προεῖρηται, εἰς ἀγαθόν τι τάττονται, οὐκ αἰεὶ μέντοι

γε εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐκείνου ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ κακόν, ἀλλ' ἐνίοτε εἰς ἑτέρου ἀγαθόν, ἢ καὶ τοῦ παντός, ὡσπερ ἡ τῶν τυράννων ἀμαρτία εἰς τὸ τῶν μαρτύρων ἀγαθόν, ἢ ἡ τιμωρία τῶν ἀμαρτωλῶν εἰς τὴν δόξαν τῆς θείας δικαιοσύνης.

LXXX. — Περὶ τῆς αἰτίας τοῦ ἀμαρτήματος τῆς ἀπὸ τοῦ διαβόλου, ὡς ὁ διάβολος οὐκ ἔστιν.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ὁ διάβολος οὐκ ἔστιν αἴτιος τοῦ ἀμαρτήματος κυρίως, ἀλλ' ἡ ἰδία τοῦ ἀνθρώπου θέλησις μόνη· αὕτη γὰρ ἀρχὴ τῆς τοῦ ἀμαρτήματος ἐνεργείας διὰ τὸ πᾶν ἀμάρτημα ἐκούσιον εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ κυρίως κινεῖ τὴν θέλησιν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν αἴτιον τοῦ ἀμαρτήματος ἐστὶ, καὶ ἔμῃ δύναται κινεῖν οὕτως οὐκ ἔστιν αἴτιον. Δύο δὲ τὰ κινουῦντα τὴν θέλησιν· τὸ τε ἀντικείμενον, ὃ ἐστὶ τὸ καταληφθὲν ὀρεκτὸν ἐξωθεν, καὶ αὐτὴ ἡ θέλησις ἐνδοθεν κινουῦσα ἑαυτὴν πρὸς τὸ θέλειν, ἢ ὁ Θεός. Ἀλλὰ τὸν μὲν Θεὸν ἀδύνατον αἴτιον εἶναι τοῦ ἀμαρτήματος. [Λείπεται τῷ δευτέρῳ τρόπῳ κυρίως αἰτίας εἶναι τὴν θέλησιν μόνην. f. 141 v.] Ἐξωθεν δὲ δυνατὸν κινεῖν τι τὴν θέλησιν τριχῶς· ἢ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον προτεθέν, ὡς τὸ σιτίον· ἢ ὁ προβάλλων καὶ προσάγων αὐτό· ἢ ὁ πείθων αὐτὸ εἶναι ἀγαθόν, εἴτε καὶ ὄν, εἴτε φαινόμενον μόνον. Τὸν μὲν οὖν πρῶτον τρόπον τὰ ἐξωθεν αἰσθητὰ κινουῦσι τὴν θέλησιν πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν· τὸν δὲ δεύτερον καὶ τρίτον τρόπον, καὶ ὁ διάβολος καὶ ὁ ἀνθρώπος δύναται πρὸς τὴν ἀμαρτίαν διεγείρειν, ἢ προσφέρων τι ὀρεκτὸν, ἢ πείθων τὸν λόγον· οὐδὲν δὲ τῶν τριῶν κυρίως τοῦ ἀμαρτήματος αἴτιον· ἢ γὰρ θέλησις ὑπὸ τοῦ ἐσχάτου τέλους μόνου ἐξ ἀνάγκης κινεῖται, ὑπ' ἄλλου οὐδενός. Ὅθεν οὐδὲν τούτων ἰκανὸν αἴτιον τοῦ ἀμαρτήματος· οὐκοῦν οὐδὲ ὁ διάβολος, ἀλλ' ἡ μόνον ὡς πείθων, ἢ ὡς προτιθείς.

2-4. Ἐνάγει δὲ εἰς τὸ ἀμαρτάνειν καὶ ἐνδοθεν ὀτρύνων· πειράζει γὰρ καὶ μὴ ὀρατῶς φαινόμενος, ἀνάγκην δὲ οὐκ ἐπάγει· ὁ γὰρ Θεός μόνος δύναται κυρίως κινεῖν τὴν τοῦ ἀνθρώπου θέλησιν, καὶ οὐδεμία δύναμις ἄλλη, ὅσῳ ἂν ᾖ μείζων. Ἀλλ' οὐδὲ πάντες οἱ ἡμέτεροι λογισμοὶ ἐκ τοῦ διαβόλου κινουῦνται, ὡστ' οὐδὲ τὰ ἀμαρτήματα πάντα ἐξ ὑποβολῆς εἰσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνίοτε ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ἡμετέρου αὐτεξουσίου ἀνακύπτουσιν. Δύναται δὲ αἴτιος λέγεσθαι ἀπάντων τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ἢ κακῶν κατὰ τὴν πρώτην ἀρχήν.